Poticanje ključnih vještina (behavioral cusp) dječaka s poremećajem iz spektra autizma

Akšamović, Dora

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:298636

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-19**

Repository / Repozitorij:

Faculty of Education and Rehabilitation Sciences - Digital Repository

Sveučilište u Zagrebu

Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

Poticanje ključnih vještina (behavioral cusp) dječaka s poremećajem iz spektra autizma

Dora Akšamović

Zagreb, rujan, 2018.

Sveučilište u Zagrebu

Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

Poticanje ključnih vještina (behavioral cusp) dječaka s poremećajem iz spektra autizma

Dora Akšamović

doc.dr.sc. Jasmina Stošić

Zagreb, rujan, 2018.

Izjava o autorstvu rada

Potvrđujem da sam osobno napisala rad Poticanje ključnih vještina (behavioral cusp) dječaka s poremećajem iz spektra autizma i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Ime i prezime: Dora Akšamović

Mjesto i datum:

Sažetak

Ključne vještine definiramo kao usvajanje novih temeljnih vještina kojima se postižu promjene u životu pojedinca te njihovo usvajanje pojedincu otvara „novi svijet“ koji će omogućiti razvoj novih ponašanja te pristup novim okolinama. Ključne vještine primarno imaju utjecaja na život pojedinca, a sekundarno utječu na kvalitetu života i cjelokupno funkcioniranje obitelji. Tijekom odabira prikladne intervencije u radu s osobama s poremećajem iz spektra autizma usmjeravamo se na usvajanje onih vještina koje će omogućiti pristup novim okolinama i vještinama. Postoje brojne intervencije koje se koriste u radu s osobama s poremećajem iz spektra autizma, a u ovom diplomskom radu biti će prikazani rezultati istraživanja poticanja ključnih vještina bitnih za povećanje kvalitete života dječaka s PSA putem socijalnih priča te rezultati programa desenzitizacije u kojem su prikazani pozitivni ishodi smanjene fobije koja je doprinijela funkcionalnosti cijele obitelji.

Ključne riječi: poremećaj iz spektra autizma, ključne vještine, socijalne priče, desenzitizacija

Summary

Behavioral cusp are defined as learning new fundamental behavior that makes changes in individual's life. Development of behavioral cusp opens a "new world" that will enable developing new behaviors and access to new environments. Behavioral cusp primary have an impact on an individual's life, and secondary impact is on the quality and family function. When choosing an appropriate intervention for individuals with autism spectrum disorder, we focus on choosing those behavioral cusps that will allow access to new environments and skills. There are numerous interventions used with people with autism spectrum disorder but this graduate thesis will represent the results of desensitization program and social stories. Result of desensitization program and social stories showed positive outcome in reduced phobia that contributed to whole family and that learning behavior cups is essential for increasing the quality of life for boy with autism spectrum disorder.

Key words: autism spectrum disorder, behavioral cusp, social stories, desensitization

Sadržaj

1. UVOD 1
1.1. Poremećaj iz spektra autizma 1
1.2. Odabir ciljeva intervencije 3
1.2.1. Ključne vještine 4
1.3. Desenzitizacija 5
1.4. Intervencije putem priča 6
1.4.1. Socijalne priče 7
1.4.2. Kreiranje socijalne priče 8
1.4.3. Implementacija socijalnih priča 10
1.4.4. Učinkovitost/utjecaj socijalnih priča 11
2. Problem i ciljevi istraživanja 13
3. METODE ISTRAŽIVANJA 14
3.1. Opis sudionika 14
3.1.1 Opis ponašanja 14
3.2. Metoda prikupljanja podataka 16
3.3. Provedba programa 17
4. Rezultati 22
5. Rasprava i zaključak 27
6. Literatura 28

1. UVOD

1.1. Poremećaj iz spektra autizma

Leo Kanner, dječji psihijatar na Johns Hopkins University, prvi je opisao autizam kao poremećaj još 1943. godine. Poremećaj iz spektra autizma obilježava odstupanje u socijalnoj komunikaciji i interakciji te atipična ponašanja i interesi (Cepanec, Šimleša, Stošić, 2015), uglavnom započinje u prve tri godine života i traje cijeli život. Prema kriterijima koji su navedeni u američkoj klasifikaciji DSM-IV (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorder) poremećaj iz spektra autizma je termin u okviru šire skupine razvojno pervazivnih poremećaja (RPP prema engl. Pervasive Developmental Disorder). Poremećaj iz spektra autizma obuhvaća tri područja razvoja: razvoj socijalne interakcije, verbalne i neverbalne komunikacije uz postojanje stereotipnog ponašanja, ograničene interese i aktivnosti (Bujas Petković, Frey Škrinjar i sur., 2010). Kada govorimo o poremećaju iz spektra autizma moramo znati da je svaka osoba s PSA je jedinstvena te se prilikom dijagnosticiranja poremećaja iz spektra autizma neke karakteristike smatraju osobito važnima. Kada govorimo o osnovnim dijagnostičkim kriterijima, zaboravljamo da je poremećaj popraćen i drugim simptomima koji nisu ključni za postavljanje dijagnoze, ali mogu biti važni za tretman. Postoji nekoliko simptoma koji su zajednički djeci s PSA, a ti simptomi uključuju probleme senzorne integracije, poteškoće razgovaranja o nepoželjnim temama, agresivnost, frustracija, hiperaktivnost, anksioznost i autoagresivna ponašanja (Washburn, 2006) te vrlo često i prisutnost fobija. Navedene simptome ne smijemo zanemariti jer vrlo često zbog navedenih teškoća dolazi do prepreke u usvajanju ključnih vještina koje su pojedincu potrebne za svakodnevno funkcioniranje. Također pojedinci s PSA imaju poteškoća učiti ukoliko ono što se uči ne može biti prikazano u slikama te imaju tendenciju misliti doslovno više nego simbolički ili apstraktno (Washnurn, 2006 prema Choen,Volkmar, 1987), odnosno osobe s PSA shvaćaju stvari konkretno, onakve kakve doista jesu bez razumijevanja pojmova, situacija ili simbola koje mogu biti hipotetske ili apstraktne. Svi navedeni simptomi utječu i na cjelokupnu kvalitetu života osobe kao i obitelji. Kada govorimo o poremećaju iz spektra autizma i njegovim karakteristikama trebamo spomenuti socijalnu kogniciju koja se iz perspektive autizma opisuje kroz združenu pažnju, geste, usmjerenost pogleda, imitaciju (Bujas Petković, i sur., 2010). Kod djece tipičnog razvoja navedene vještine razvijaju se kroz njihovu intrizičnu motivaciju za upoznavanjem svijeta oko sebe i na taj način iniciranjem

interakcija sa svojom okolinom što dovodi do razvoja socijalno prihvatljivih ponašanja i sprječavanja razvoja neprihvatljivih. Kod djece s PSA nema toliko razvijene imitaciju, a kroz imitaciju drugih uče socijalno poželjna ponašanja te ih implementiraju kao svoja na socijalno prihvatljiv način (Bujas Petković i sur., 2010). Izostankom združene pažnje izostat će i razvoj ključnih vještina koje su osoba s PSA potrebne za svakodnevnom funkcioniranje u okolini.

1.2.Odabir ciljeva intervencije

Tijekom odabira prikladne intervencije usmjeravamo se na one usvajanje onih vještina koje osobi s PSA omogućiti pristup novim okolinama i vještinama. Kada govorimo o primijenjenoj analizi ponašanja zapravo govorimo o oblikovanju predvidljivih i kontinuiranih poboljšanja u ponašanju. Cilj primijenjene analize ponašanja je razviti socijalno važna ponašanja koja imaju neposredna i dugotrajna značenja za pojedinca i za one koji su u interakciji s pojedincem (Cooper, Heron, Heward, 2014). Na primjer, primijenjena analiza ponašanja razvija govor, socijalne, motoričke i akademske vještine koje su pojačivači i s kojima se izbjegavaju kazne. Veliki broj istraživanja pokazao je da mijenjanje ponašanja može biti učinkovito kod djece s poremećajem iz spektra autizma te da je modifikacija ponašanja dovela do zamjetnih ishoda, ali opet da ne možemo sa sigurnošću tvrditi da će se postignuti ishodi replicirati (Koegel, Russo, Rincover, 1977).

U radu s osobama s PSA koristimo različite metode koje identificiranja ponašanja koja je potrebno mijenjati , što nazivamo bihevioralna analiza (Cooper, et. al, 2014) te je smisao bihevioralne procjene otkriti koji je djetetov problem i kako to promijeniti na bolje (Cooper, i et al. prema Linehan, 1977). Kako bi primijenjena analiza ponašanja smislena, moramo znati koja su socijalno važna ponašanja te imati razvijene vještine za korištenje primjerenih metode i instrumenata i biti u mogućnosti uskladiti procjenu s intervencijskom strategijom (Cooper, et. al, 2014). Ukoliko se procjeni da se pojedino ponašanje treba promijeniti prvo što moramo pretpostaviti, a to je da će pojedinac od promjene imati pozitivni ishod. Mijenjanje ponašanja treba biti procijenjeno kroz kontekst habilitacije koju definira kao stupanj u kojem se repertoar osobe povećava za kratkotrajna i dugotrajna pojačanja i smanjuje kratkotrajne i dugotrajne kazne ((Cooper, et. al, 2014 prema Hawkins, 1984). Vrlo je teško procijeniti koliko će pojedina promjena ponašanja doprinijeti habitaciji osobe te u većini slučajeva ne možemo procijeniti koliko će biti funkcionalno.

Kod odabira ciljanih ponašanja vrlo je bitno usmjeriti se na normalizaciju, odnosno odabrati usvajanje onih ponašanja i aktivnosti koji su u skladu s dobi djeteta (Cooper, et. al, 2014). Tako recimo dječaka od 15 godina s PSA nećemo poučavati pravila ponašanja u dječjoj igraonici nego ćemo ga pokušat uključiti u hobije ili aktivnosti koji su u skladu s njegovom dobi tijekom kojih će biti u mogućnosti imati interakciju sa svojim vršnjacima. Ciljano ponašanje treba biti odabrano samo onda kada smo sigurno da će ponašanje dovesti do

pojačanja u prirodnom okruženju osobe te se to naziva važnost pravila ponašanja (Ayllon, Azrin, 1968).

U odabiru ciljanog ponašanja trebamo se pitati čije se ponašanje procjenjuje i koja će biti promjena i zašto. Ciljana ponašanja ne smiju biti odabrana kako bi drugi imali korist od promijenjenog ponašanja (npr. biti miran, biti tih..) ili jer promjena ponašanja ima dobrobit za nekog drugog pojedinca koji je u mogućnosti utjecati na promjenu ponašanja (Cooper, et. al, 2014). Prilikom odabira ciljanih ponašanja moramo imati na umu dobrobit učenika i njegove mogućnosti i vještine. Bitno je da bez obzira na želje ili pritisak roditelja za usvajanje njima bitnih vještina npr. matematičkih, da učenik s višestrukim teškoćama i teškoćama u komunikacijskim i socijalnim vještinama usvaja vještine koje će mu omogućiti učinkovite interakcije u sadašnjem okruženju (Cooper, et. al, 2014). Komunikacijske vještine trebale bi imati prednost nad onim vještinama od kojih će se možda koristiti u budućnosti (Cooper, et. al, 2014). Ponekad se ciljano ponašanje izabire ne zbog direktnog utjecaja na osobu nego zbog indirektne važnosti. Ponekad pojedina ponašanja nisu sama po sebi bitna, ali njihovo usvajanje pridonosi usvajanju drugih ključnih ponašanja. Do indirektne važnosti usvajanja pojedine vještine dolazi se onda kada je promjena ponašanja u primarnom interesu druge značajne osobe u životu osobe s teškoćom (Cooper, et. al, 2014). Kao primjer je da nastavnik predlaže roditeljima da implementiraju kućne instrukcije s uvjerenjem da će se učenikove jezične sposobnosti poboljšati ukoliko roditelji samo 10 minuta dnevno provedu igrajući igre za poboljšanje rječnika, iako to roditeljima kod kuće možda nije prioritet jer njihova želja je usvajanje vještine samostalnog spremanja sobe. Stoga bitno nam je da su programi koji mijenjaju ponašanje otvoreni prema kritici od strane korisnika (djeteta i njihove obitelji), ali također i prema kritici od strane društva (Cooper, et. al, 2014).

1.2.1. Ključne vještine

Temeljne ključne vještine su ponašanja koja imaju posljedice izvan same promjene od kojih se pojedine smatraju važnima (Rosales-Ruiz, Baer, 2001). Ovim oblikom ponašajna postižu se promjene u kojima se repertoar pojedinca izlaže novim okolinama, posebno novim pojačanjima i kaznama, novim odgovorima, novim oblicima komunikacije. Jedan od primjera ključnih vještina navode se puzanje i čitanje jer njihovo usvajanje djetetu otvara „novi svijet“ koji će omogućiti razvoj novih važnih ponašanja (Rosales-Ruiz, Baer, 2001). Puzanje kao

vještina smatra se ključnom vještinom jer omogućuje djetetu doticaj s novom okolinom i stimulaciju, koja služi kao izvor motivacije i pojačanja (igračke, roditelji), koji u zamjenu otvara novi svijet nepredvidljivosti koji oblikuju i određuju druga adaptivna ponašanja (Rosales-Ruiz, Baer, 2001).

Ponašanje može biti temeljna ključna vještina ukoliko zadovoljava jedno ili više od 5 kriterija: a) pristup novim pojačanjima, nepredvidljivosti i okolinama, b) društvenu prihvaćenost, c) generalizaciju, d) konkurencija nepoželjnim odgovorima e) broj ljudi i važnost za osobe za koje je promjena ponašanja imala utjecaj (Bosch, Fuyua, 2001).

1.3.Desenzitizacija

Anksioznost u dječjoj dobi često je povezana s izbjegavanjem stresnih situacije, čije izbjegavanje utječe na svakodnevno funkcioniranje definira se kao fobija. Glavna karakteristika fobije je vjerovanje u visoku razinu rizika u situacijama koje su relativno sigurne (Beaudet-Dommer, Derby, Weber, McLaughlin, Barretto, 2016). Simptomi fobije mogu se očitovati kao frustracije koje mogu u potpunosti utjecati na pojedinca i njegovu osobnost (Beaudet-Dommer, et al., 2016). Fobijski stimulsi ili događaji mogu se razlikovati od malih životinja pa sve do mjesta s puno ljudi ili stimusla. Simptomi fobije mogu biti negativno verbalno ponašanje (npr. vrisak), negativne emocionalne reakcije (npr. plakanje, agresija..), povećano uzbuđenje autonomnih sustava u tijelu (npr. brzina otkucaja srca, krvni tlak), fiziološko stresni odgovori (npr. povećani kortizol) (Tyner, Brewer, Helman, Leon, Pritchard, Schlund, 2016), te se vrlo često fobije liječe farmakoterapijom. Prema DMS-IV sljedeći kriterije za fobiju: 1) značajan strah koji je pretjeran ili nerazuman, a prepoznaje se prisutnošću određenog predmeta ili situacije, 2) izloženost fobijskom stimulsu gotovo uvijek uzrokuje neposredni anksiozni odgovor, 3) izbjegava se fobijska situacija ili se trpi s tjeskobom, 4) pojedinac ima manje od 18 godina i simptomi traju dulje od 6 mjesec, 5) anksioznost ili fobija nemaju simptome nijednog drugog poremećaja.

Metoda koja se koristi za uklanjanje fobije, a koristi se na način da se pojedinca izlaže fobijskom poticaju postupno, oblikovanjem odgovora te sprječavanje bijega od fobijskog podražaja naziva se proces desenzibilizacije kontakata (Ricciardi, Luisellli, Camare, 2006). Desenzibilizacija kontakta zbog izravnog izlaganja pojedinca fobiji, što je ponekad komponenta liječenja, dovodi do toga da je ova strategija teško implementirana jer može izazvati izazovno ponašanje (Ricciardi et al., 2006). Sustavna desenzibilizacija je metoda koja

se obično odvija u socijalnom kontekstu i uključuje upotrebu slika i eventualno drugih simboličkih ili kognitivnih procesa te se učinkovitost sustavne desenzibilizacije očituje kroz modifikaciju mišljenja i očekivanja osobe za fobičnu situaciju ili objekt (Gerald, Wilson, 1973), a prvi ju je opisao Joseph Wolpe (Howenstine, 2006). Prilikom odabira sustavne desenzitizacije kao intervencije u radu s osobama s razvojnim teškoćama potrebno je modificirati standardnu provedbu programa u skladu s njihovim individualnim potrebama (Howenstine, 2006). Vrlo je bitno da istraživač procijeni jačinu anksioznosti koju osoba ima prema predmetu ili situaciji (Howenstine, 2006). U procesu desenzitizacije s osobama s teškoćama potrebno je koristiti stvarne predmete ili situacije (Hownstine,2006) posebice u radu s osobama s poremećajem iz spektra autizma. Ukoliko znamo da veliki broj, oko 30% osoba s poremećajem iz spektra autizma ima i dijagnozu fobije znamo da se ova metoda vrlo često koristi u radu s teškoćama kako bi im se omogućilo sudjelovanje u svakodnevnom životu u zajednici u kojoj borave.

1.4. Intervencije putem priča

Intervencije putem priča pripadaju u znanstveno utemeljene intervencije, što znači da su kroz brojna istraživanja pokazala pozitivne rezultate tijekom svoje provedbe. Odnosno da su imale utjecaja na promjenu ponašanja, vještina i usvajanje znanja tijekom provođenja. Intervencije putem priča koriste se u dobi od 3 do 14 godina te su jednostavan način na koji pojedinci s PSA mogu lakše razumjeti i usvojiti primjerene oblike ponašanja u različitim socijalnim situacijama(Popčević, Bašić, Bohaček, Pavliša, Šimleša, 2016 prema NAC, 2015). Intervencije putem priče potiče osobu s poremećajem iz spektra autizma da zauzima perspektivu druge osobe na način da je priča napisana u „ja“ formi te socijalne priče uglavnom sadrže slike ili druge vizualne oblike podrške kako bi se olakšalo razumijevanje situacija ili vještina (Popčević, i sur., 2016). Prednost korištenja pisanog oblika kao modela učenja socijalnih vještina je mogućnost uključivanja perspektive, mišljenja i osjećaja drugih osoba (Adeniyi-Bello, Olayinka, 2012). Najpoznatije intervencije putem priča su socijalne priče autorice Carrol Gray. Socijalne priče Carrol Gray oblikom prilagođene djeci, individualizirane su s obzirom na potrebe djeteta, njegovoj kognitivnoj razini te opisuju situacije, osobe, koncepte u koja se stavlja naglasak na poželjni oblik ponašanja (Popčević i sur.,2016). Socijalne priče mogu se implementirati u različite svrhe, uključujući učenje novih rutina, povećanje poželjnih ponašanja ili smanjenje nepoželjnih (Hutchings, Prelock, 2013).

Poučavanje socijalnih vještina kod djece s PSA se provodi kroz intenzivan ponašajni trening u ABA programu, predlaže se i manje intenzivna metoda koja se vrlo lako implementira u svaku okolinu s vrlo malo truda i rada (Watts, 2008).

1.4.1. Socijalne priče

Socijalne priče kao intervencija u radu s djecom s poremećajem iz spektra autima kreirala je Carol Gray 1991 godine. Socijalne priče slijede specifičnu formu i koriste se kako bi opisale socijalnu situaciju i prihvatljive oblike ponašanja u određenoj situaciji te pripremaju djecu za nove ili poželjne aktivnosti u kojima će se nalaziti (Wachburn 2006 prema Gray 1995). Ova bihevioralna intervencija koristi se u radu s djecom s PSA za rješavanje poteškoća s teorijom uma ili razumijevanja i interpretacije situacije, misli, osjećaja, emocija drugih (Foster, 2015). Socijalne priče utječu na njihovu sposobnost da točno percipiraju ili procjene situaciju kao i misli, osjećaje i reakcije drugih. Socijalna priča je proces koji daje pozitivni ishod kod osoba s poremećajem iz spektra autizma (Reynhout, Carter, 2006, prema Gray, 2003). Socijalna priča zahtijeva obzir i poštuje specifičnosti osobe s PSA te je definirana specifičnim karakteristikama koje opisuju situaciju, koncept ili socijalnu vještinu u onom obliku ili formi koja je osobi s poremećajem iz spektra autizma jasna i razumljiva. Prednost socijalnih priča je upravo oslanjanje na jedno od čestih obilježja djece s poremećajem iz spektra autizma, a to je pridržavanje rutina, odnosno zahtijevanje održavanja rutina u dnevnom rasporedu (Popčević i sur., 2016). Kroz socijalne priče rutine mogu biti podijeljene na pojedinačne korake koji su detaljno opisani na svakoj strani socijalne priče (Watts, 2008). Jedna od prednosti socijalnih priča je nenametljiv stil koji se koristi u pisanju te pisani oblik priča koji smanjuje aspekt poučavanja čime se povećava vjerojatnost usvajanja pravila poželjnih ponašanja (Popčević i sur., 2016 prema Scattone i et al., 2002). Socijalne priče mogu djeci s PSA ponuditi socijalne informacije koje nedostaju djetetu kako bi uspješno izvršilo pojedino ponašanje ili suočilo se s izazovnom situacijom (Watts, 2008). Socijalne priče namijenjene su kako bi usmjerile ponašanje djeteta s PSA opisujući ponašanje koje će dijete koristit u svrhu povećanja djetetove neovisnosti (Watts, 2008 prema Gray, 1995). U socijalnoj priči opisuje se ponašanje učenika s PSA za koje se smatra da predstavlja problem svakodnevnom funkcioniranju u situaciji u kojoj se ponašanje najčešće javlja. U socijalnim navode se informacije o ponašanju (gdje se ponašanje odvija, kada s ponašanje javlja, što se događa, tko sve sudjeluje i zašto bi

se dijete trebalo ponašati na određeni način) te također socijalne priče koriste se za usvajanje vještina svakodnevnog života, socijalnih vještina, smanjenje nepoželjnog ponašanja, razumijevanje načina i uzroka ponašanja ljudi u određenim situacijama, te nošenje s nepredviđenim situacijama i nošenje s promjenom u rutini pričama (Popčević i sur., 2016 prema Gray, 1998, 2010). Svrha socijalnih priča je smanjiti konfuziju verbalnih uputa i socijalne interakcije za osobe s PSA kroz korištenje simbola i slika povezanih kroz kratke rečenicu u obliku knjige (Adeniyi-Bello, Olayinka, 2012 prema Hagiwara, Myles, 1999). Djeca s poremećajem iz spektra autizma moraju dobiti konkretne upute kako primjenjivati vještine i moraju dobiti povratne informacije o kvaliteti način na koji to čine (Jakobović, 2017 prema Giller, 2002). Djeca redovnog razvoja mogu intuitivno protumačiti što je primjereno ponašanje u različitim situacijama, ali su one djeci s poremećajem iz spektra autima često zbunjujuće, pa je cilj socijalne priče poučiti djecu upravljati vlastitim ponašanjem, opisujući što bi se trebalo dogoditi u danoj situaciji, kada i kako bi se trebalo dogoditi, i najvažnije, zašto bi se trebalo dogoditi baš tako (Jakobović, 2017, str.163).

Socijalne priče koriste se iz nekoliko razloga (Jakobović, 2017):

1. Temelje se na vizualnom učenju, kao jakoj strani učenika s PSA
2. Format bilježnice je neupadljiv i manje stigmatizirajući
3. Pruža konkretne upute koje učenik lako može ponavljati
4. Iskustvo roditelja kaže da su lako upotrebljiv alat

1.4.2. Kreiranje socijalne priče

Socijalne priče kreiraju se nakon što je neko ponašanje bilo opservirano. Kreirani su koraci za opservaciju; prvo, opservator mora bilježiti kada se problem javlja, tko je prisutan, gdje se javlja problem, koje su socijalne upute; drugo, osobe koje su svakodnevnom prisutne trebaju biti intervjuirane (Watts, 2008 prema Gray, 1995). Kreiranje priče (Watts, 2008 prema Gray, Grand, 1993) započinje identificiranjem:

a) problemskog ponašanja,

b) novog ponašanje,

c) situacija u kojoj osoba ima najviše koristi

Najvažniji element u kreiranju socijalne priče su osnovni tipovi rečenica koje se koriste u stvaranju socijalnih priča. Deskriptivne rečenice uglavnom započinju priču zato što objašnjavaju priču (Watts, 2008 prema Gray, 2000). Deskriptivne rečenice opisuju socijalnu situaciju s bitnim socijalnim znakovima, odnosno možemo reći da ove rečenice identificiraju najvažnije faktore u situaciji, i stvaraju „kostur priče (Watts 2008 prema Gray 2000). Primjer deskriptivne rečenice: „Moje ime je _____." (Watts, 2008).

Druga vrsta rečenica koja se koristi u kreiranju socijalnih priča su perspektivne rečenice, to su izjavne rečenice i odnose se na osjećaje, misli, vjerovanja i uvjerenja drugih (Watts, 2008 prema Gray, 2000). Perspektivne rečenice koriste kako bi se opisala unutarnja stanja osobe s PSA i stoga se ne koriste toliko često (Reynhout, Crter, 2006 prema Gray, 2003). Ove rečenice su važne jer veliki broj djece s PSA ima problema razumijevanja perspektive drugih (teorija uma). Primjer perspektivne rečenice: „Moji prijatelji su sretni kada držim ruke i noge za sebe." (Watts, 2008).

S vremenom kako su se socijalne priče razvijale mijenjao se i oblik socijalne priče te je nastao jedan tip rečenice u socijalnim pričama, a to je afirmativni (Reynhout, Crter, 2006 prema Gray, 2003). Afirmativne rečenice potvrđuju značenje drugih izjava u priči, često izražavajući uvaženo mišljenje ili vrijednost unutar određene kulture (Watts, 2008 prema Gray, 2000). Uloga afirmativne rečenice je da istakne važno pravilo ili činjenicu. Afirmativne rečenice uglavnom slijede deskriptivnu, perspektivnu ili direktivnu rečenicu. Primjer afirmativne rečenice: „Važno je pogledati lijevo i desno prije nego prijeđemo cestu." (Watts, 2008).

Direktivne rečenice identificiraju poželjni odgovor u situaciji, polako usmjeravajući ponašanje djeteta za kojeg je priča kreirana (Watts, 2008 prema Gray, 2000). Direktivne rečenice počinju s „ Ja ću…", „Ja mogu…", „Pokušat ću…" te također koristimo ih bez upotrebe negativne riječi „ne". Na primjer. „ Ja mogu hodati" umjesto „Ja neću trčati" (Watts, 2008).

Ponekad se u socijalnim pričama koriste i parcijalne rečenice. Ovaj tip rečenica nadopunjava nedostatke ili praznine ostalih tipova rečenica koje ohrabruju čitača da dovrši proces čitanja te je ovaj tip rečenica sugestivan jer pomaže čitatelju bolje razumjeti (Watts, 2008 prema Grey, 2000). Postoje još dva dodatna tipe rečenica, a to su: kontrolne i kooperativne rečenice, ova dva tipa rečenica ne koriste se često kao 4 osnovna tipa rečenica (Watts, 2008). Kontrolne rečenice izjavnog karaktera te su pisane u stilu osobnih strategija osobe koja čita, odnosno pisane su stilom koji je razumljiv i smislen osobi za koju se piše (Watts, 2008). Ovaj tip

rečenica koristi rječnik i informacije razumljive osobi za koju je priča namijenjena. Primjer kontrolne rečenice (Watts, 2008): „Kada čuješ zvuk zvona odmor je gotov, isto kada čuješ zvižduk čajnika u kojem voda ključa“. Kooperativne rečenice koriste kako bi istaknuli kako će drugi pružiti podršku učeniku da mu pomognu usvojiti ili naučiti novo ponašanje (Watts, 2008). Primjer kooperativne rečenice: „Moja učiteljica će mi pomoći kada postanem frustriran.“ (Watts, 2008).

U socijalnim pričama potrebno osigurati da su više deskriptivne nego direktivne te je potrebno napraviti dobar omjer u vrstama rečenica od kojih se socijalna priča sastoji (Watts, 2008). Socijalne priče uglavnom se sastoje od dvije do 5 deskriptivne, perspektivne i/ili afirmativne rečenice za svaku direktivu rečenicu. Temelj za stvaranje socijalne priče su ove 4 vrste rečenica, te još dodatni tipovi rečenica čija uloga je dodatno prilagoditi priču na temelju kojih se kreira socijalna priča specifično za pojedinu osobu s obzirom na to što se želi da osoba usvoji, promijeni, ukloniti sl. (Watts, 2008). Ukoliko je priča više pisana u deskriptivnom stilu, veća je vjerojatnost da će više odrediti svoje novo ponašanje u toj situaciji (Gray,Grand, 1993). Ukoliko je priča napisana s velikom brojem deskriptivnih rečenica, vrlo lako se dijete s PSA može zbuniti i neće što se od njega očekuje u određenoj situaciji. Kroz opservaciju, fokusiramo se na ono sto dijete vidi, čuje, osjeti u ciljanoj situaciji (Gray, Grand, 1993). Oblik socijalne priče može biti različit, iako su uglavnom printane jednostrano ili obostrano u obliku knjige. Sve u svemu, socijalna priča treba biti jednostavna i lagano čitljiva. Na kraju, pisanje socijalne priče je umjetnost, ne znanost (Gray, Gand, 1993). Smjernice za pisanje trebale bi pomoći, iako je veliki broj učinkovitih socijalnih priča napisan i implementiran drugačije od predloženog oblika. Osim uzimanja perspektive drugih u obzir važno je da je naša kreativnost kombinirana s razumijevanje potreba pojedinca i situacije kako bi nastala priča u potpunosti prilagođena potrebama osobe za koju se piše.

1.4.3. Implementacija socijalnih priča

Implementacija socijalnih priča kao dio bihevioralne intervencije dopušta objašnjavanje socijalne situacije, drugačiji kontekst kao i pomoć te predikciju budućih događaja (Foster, 2015). Socijalna priča može biti implementirana na jedan od tri način i pristup ovisi o specifičnim potrebama i sposobnostima djeteta (Reynhout, Crter, 2006 prema Gray, Grand, 1993). Prva tehnika odnosi se na učenike koje samostalno čitaju, druga na učenike koje nisu usvojili tehniku čitanja i treća tehnika je za učenika koji samostalno čitaju ili uz pomoć

asistenta (Reynhout, Crter, 2006 prema Gray, Grand, 1993). Upoznavanje sa socijalnom pričom trebalo bi provoditi na način da prvo odrasli pročita djetetu dva puta, a nakon toga dijete bi trebalo samo čitati, te tijekom provođenja intervencije dijete treba jednom dnevno čitati priču, koju prati razgovor ili igra uloga (Watts, 2008 prema Gray, Grand, 1993). Tijekom prvog upoznavanja s pričom ili tijekom provođenja druge tehnike implementacije odrasla osoba trebala bi sjediti pokraj ili blago iza učenika i čitati priču učeniku. Jednom, kada je učenik upoznao priču, čita ju samostalno svaki dan jednom. Socijalne priče grade stepenice razumijevanja mentalnih shema koje osoba s PSA nije još usvojila (Reynhout, Crter, 2006). Kako bi socijalne priče bile uspješne vještine čitanja, pisanja i razumijevanja su potrebne, ali nisu preduvjet zato što se mogu napraviti modifikacije nekih aktivnosti (Adeniyi-Bello, Olayinka, 2012 prema Gray, 1995). Bez obzira koji se pristup koristio u implementiranju socijalne priče, razumijevanje se provjerava kroz primjenu različitih tehnika, neke od tehnika su da učenik popunjava Checklistu ili odgovara na pitanja, piše kraj priče ili aktivnost igranja uloga (Gray, Grand, 1993). No, bez obzira na pristup koji koristimo vrlo je važno kontinuirano opservirati učenikove reakcije kako bismo koristili pristup koji najviše odgovara učeniku s obzirom na situaciju.

1.4.4. Učinkovitost/utjecaj socijalnih priča

Veliki broj istraživanja koja su provedena u području učinkovitosti socijalnih priča pokazala su smanjenje nepoželjnih ponašanja (Adeniyi-Bello, Olayinka, 2012). Istraživači su pronašli da su socijalne priče imale više pozitivnog utjecaja kod učenika osnovne škole kada su se provodile kratke intervencije 0-10 seansi, u kojima se koristilo više od jedne priče za pojedinog sudionika (Doss, 2013). Socijalne priče su više namijenjene te će bolje rezultate postići djeca s PSA koja imaju usvojene osnovne govorne vještina i višu inteligenciju (Watts, 2008). Iako s obzirom na manjak eksperimentalne kontrole, konfuznost varijabli i slabe učinke tretmana teško je zaključiti je li rezultat proizašao iz socijalnih priča ili su i druge intervencije u koje su učenici bili uključeni bile ključne za promjenu ponašanja (Washburn, 2006), no ipak na temelju analiziranih istraživanja učinak socijalnih priča je značajan i bitan (Washburn, 2006). Pozitivne ishodne socijalnih priča ne možemo generalizirati, ali iskustvo u implementaciji socijalnih priča pokazuju različite rezultate te da nisu uvijek uspješne u radu sa učenika u svim situacijama, no u slučajevima kada su socijalne priče uspješne rezultati su uglavnom dramatični i pojavljuju se unutar prvog tjedna (Gray, Grand, 1993).

2. Problem i ciljevi istraživanja

Problem istraživanja proizlazi iz učestalog poučavanja vještina koje nužno ne donose stvarne promjene u kvaliteti života osobe i njene obitelji te iz potrebe za usvajanjem ključnih ponašanja koja su kroz opservaciju dječaka i kroz razgovor s roditeljima istaknuta kao bitna za funkcioniranje dječaka i obitelji. Tijekom 40 dana u okviru povremenog dolaska u obitelj i angažmana obitelji pokušala su se usvojiti ciljana ponašanja putem socijalnih priča i kroz proces desenzitizacije.

Cilj ovog istraživanja bio su provjeriti učinkovitost socijalnih priča u usvajanju socijalno poželjnih ponašanja te učinkovitost procesa desenzitizacije straha od golubova.

3. METODE ISTRAŽIVANJA

3.1. Opis sudionika

Opis sudionika istraživanja temeljen je na nalazu Poliklinike za rehabilitaciju slušanja i govora SUVAG te na temelju opservacije dječaka i skale za procjenu „Social Skill Checklist“.

Sudionik ovog istraživanja je devetogodišnji dječak s poremećajem iz spektra autizma. Dječak živi s roditeljima u stanu u gradu Zagrebu te je jedino dijete u obitelji. Dječaku je poremećaj iz spektra autizma dijagnosticiran u drugoj godini života. Dječak je do 7 godine bio uključen u redovitu predškolsku ustanovu te je imao asistenta tijekom boravka u vrtiću. Trenutno se dječak školuje u OŠ dr. Ivan Merz prema redovitom programu iz individualizirane postupke uz podršku asistenta u nastavi.

Prema posljednjoj procjeni Poliklinike za rehabilitaciju slušanja i govora SUVAG dječak ima teškoće iz autističnog spektra u kojem dominiraju teškoće govora i jezika (receptivno ekspresivnog tipa). Prema procjeni psihologa dječak ima neujednačene rezultate u području verbalnog shvaćanja. U perceptivnom rasuđivanju postigao je iznadprosječne rezultate, a u radnom pamćenju granične. Prema rezultatima WISC-a ima veće teškoće u obradi informacija.

3.1.1 Opis ponašanja

Dječak često boravi u igri u blizini druge djece, te promatra igru vršnjaka unutar tri metra. Prisutno je često verbalno ili fizičko imitiranje vršnjaka. Dječak pokazuje reakcije na vršnjake (odgovara na postavljena pitanja, prihvaća igračke od vršnjaka). Dječak voli provoditi vrijeme u samostalnim igrama na mobitelu, te aktivnosti na mobitelu mogu potrajati duži period vremena (1-2h). Tijekom samostalne igre dječak ne inicira, niti poziva druge u aktivnost. Dječak dijeli igračke, hranu ili materijale s vršnjacima samo na poticaj i uz dodatno objašnjenje te može identificirati što voli ili ne voli u području hrane, aktivnosti, škole, mirisa. Ponekad zna prepoznati emociju koju osjeća te se to odnosi na osnovne emocije (sreća, strah, ljutnja) i zna ih imenovati riječju, ali ne može objasniti uzrok. Dječak ne pokazuje agresivna ponašanja niti prema drugima, niti prema sebi. Dječak iskazuje panični strah u blizini golubova za koji možemo reći da je fobija od golubova te pokazuje dosta veliki strah od pasa iako fobija od golubova predstavlja ograničenje u svakodnevnom funkcioniranju

s obzirom na lokaciju življenja i odlazak u školu. Dječak često traži majčin zagrljaj ili fizički dodir u stresnim situacijama te mu je vrlo teško u stresnim situacijama emocionalno se regulirati i potrebno je više vremena nego tipičnom vršnjaku kako bi nastavio s aktivnostima u vrijeme stresnih situacija. Prema dosad opserviranim situacijama dječak nema razrađene strategije samoregulacije. U situacijama ljutnje dječak ponekad koristi prihvatljive načine izražavanja ljutnje, dok u pojedinim situacijama podiže ton i koristi stereotipije npr. Mahanje rukama i govorenje „no“. Dječak u situacijama u kojima napravi pogrešku pokazuje uzrujanost (npr. kada prilikom pisanja napravi pogrješku dječak briše slovo ili riječ dok ne bude napisano na njemu prihvatljiv način) te je sklon odustati ukoliko mu određena aktivnost predstavlja prevelik izazov. Dječak prihvaća neočekivane promjene u dnevnoj rutini te ukoliko dolazi do neočekivanih promjena potrebno mu je objasniti što slijedi i zašto je došlo do promjene kako bi promjena prošla bez stresnih događaja za dječaka. Tijekom aktivnosti dječaku ne smetaju zvukovi u okolini, niti ga ometa blizina vršnjaka tijekom aktivnosti. U aktivnostima učenja ili zahtijevanja hrane (grabljenje hrane u tanjur i sl.) dječak pogledom traži potkrepljenje. Dječak odgovara na postavljena pitanja s da i ne te odgovara na jednostavna pitanja (Kako se zoveš? Koliko godina imaš?...). Dječak daje odgovore na pitanja ukoliko su pitanja konkretna i vezana za predmete, događaje ili objekte koje su stvarni i trenutni. Dječak ima teškoća prilikom odgovora na pitanje i postavljanje pitanja za stvari koje su dječaku apstraktne (Tko je tvoja simpatija? i sl.). Dječak koristi „Hvala“ i Molim te“ samo uz verbalni poticaj odrasle osobe. U aktivnostima osobne higijene dječaku je potreban poticaj kako bi obavio jutarnju higijenu (pranje zubi, umivanje, preoblačenje iz pidžame), također dječak na početku istraživanja spava u krevetu s roditeljima te odbija samostalno brisanje stražnjice nakon obavljanja velike nužde.

3.2. Metoda prikupljanja podataka

Istraživanje je planirano nekoliko tjedana prije prve opservacije, a uključivalo je proučavanje literature za uvod u temu istraživanja, definiranje cilja, problema, izradu sporazuma istraživača i sudionika istraživanja. Sporazum istraživača i sudionika istraživanja kreiran je za potrebe ovog istraživanja te je sudionik bio pozvan u istraživanje je putem roditelja. Tijekom boravka u obitelji istraživač je kroz razgovor s roditeljima ukratko predstavio cilj i svrhu istraživanja. Potrebno je naglasiti da je roditeljima predstavljen Etički kodeks istraživanja s djecom (2003) i naglašeno je kako će provedba istraživanja biti u skladu sa stavkama Etičkog kodeksa istraživanja s djecom (2003). Nakon pristanka roditelja dogovoreni su termini tijekom kojih istraživač provodi opservaciju, socijalne priče i desenzitizaciju u domu dječaka te provedu opservacije i nakon toga kreiranje socijalnih priča i programa desenzitizacije. Prvi dio istraživanja koji je uključivao opservaciju proveden je kroz 3 termina tijekom kojih je opservirano ponašanje dječaka koristeći „Social Skill Checklist“ u dva okruženja. Prvo okruženje bilo je u obiteljskom domu dječaka, a drugo put od škole do grada i do obiteljskog doma. Također 1 dodatni sastanak proveden je s roditeljima kako bi roditelji pružili dodatan uvid u socijalne vještine dječaka kroz popunjavanje „Social Skill Checklist“.

Nakon prikupljenih podataka i razgovora s roditeljima o socijalnim pričama, zajedno se došlo do zaključka kako bi za funkcioniranje dječaka i cjelokupne obitelji u svakodnevnom životu bilo potrebno raditi na vještinama samostalnog spavanja u sobi, brisanja stražnjice nakon velike nužde i pravilan način obavljanja kratke nužde te dobivanjem uvida u fobiju dječaka bilo je potrebno kreirati program koji bi dječaku omogućio sudjelovanje u okolini. Potreba za programom desenzitizacije uočena je nakon opservacije u okolini dječaka odnosno tijekom šetnje od škole do obiteljskog doma. Fobija od golubova predstavlja prepreku u svakodnevnom funkcioniranju i okolini u kojoj boravi dječak te uklanjanje fobije imalo bi značajan doprinos u samostalnom kretanju u okolini dječaka i cjelokupnog funkcioniranja obitelji. Planiranje programa započelo je s proučavanjem postojeće literature i dosadašnjih istraživanja u kojima je provedem proces desenzitizacije. Proces desenzitizacije kreiran je individualno prema potrebama dječaka te je provedba programa započela nekoliko dana nakon početka provođenja socijalnih priča. Program desenzitizacije kreiran je u svrhu smanjivanja ili pokušaja uklanjanja fobije od golubova.

Podatci su se prikupljali aktivno tijekom provođenja istraživanja, nakon svake pročitane socijalne priče i provedbe programa desenzitizacije. Kako bi se podatci mogli prikupljati prvo su izrađene socijalne priče, a nakon toga tablice. Kroz tablice željeli smo prikupljati podatke o varijabla ponašanjima samostalnog spavanja u sobi, brisanja stražnjice nakon velike nužde i pravilan način obavljanja kratke nužde. Također za program desnzitizacije kreirana je tablica intenziteta reakcije za praćenje smanjena fobije od golubova.

3.3. Provedba programa

Socijalne priče dječaku su predstavljene u isto vrijeme. U provedbu istraživanja uključili su se i roditelji na načni da su zajedno s dječakom čitali socijalne priče u danima u tjednu kada istraživač nije bio prisutan. Priče su čitane jedna nakon druge, a između priča postavljalo se nekoliko pitanja vezano uz pročitanu socijalnu priču. Socijalne priče kreirane su na način da se koristio rječnik koji dječak poznaje i koji obitelj koristi u svakodnevnom životu. Također na temelju poznavanja dječaka korištene su slike kao simboli onog što dječak voli, što dječak ima u sobi i nagrade koje će dječaku biti motivirajuće za bolji uspjeh socijalne priče. Socijalna priča obavljanje kratke nužde nije imala nagradu za poticaj prema dogovoru s roditeljima.

Proces desenzitizacije prvo je bilo potrebno započeti s prilagođavanjem dječaka na glasanje golubova. U aktivnostima koje za njega predstavljaju ugodu bilo je pušteno glasanje golubova te se ovaj korak provodio sve dok dječak više nije imao reakciju na glasanje golubova. Nakon toga, u sljedećem koraku, također u njemu opuštajućem okruženju, dječaku se prikazivao videozapis u kojem su bili golubovi. Video prikazujemo prvo nekoliko sekundi, a onda produžujemo vrijeme gledanja videa sve dok dječak ne bude u mogućnosti pogledati cijeli video zapis bez pokazivanja fobije prema golubovima. Zadnji korak u procesu bi bilo izlaganje dječaka golubovima u stvarnoj situaciji i promatranje učinkovitosti provedbe programa.

Socijalne priče kreirane su individualno s obzirom na ponašanje koje je bilo poželjno usvojiti kroz socijalnu priču.

1. Socijalna priča- Spavanje u svojoj sobi

Socijalna priča „Odlazak na spavanje u mojoj sobi“ kreirana je s 18 rečenica koje su različite s obzirom na strukturu socijalnih priča. U socijalnoj priči korišteno je dječakovo ime i dob kako bi se dječak poistovjetio sa sadržajem priče. Svaka rečenica popraćena je adekvatnom

slikom kako bi dječaku bilo jednostavnije i zanimljivije tijekom čitanja socijalne priče. U socijalnu priču uključena je i nagrada kako bi se povećala motivacija za samostalnim spavanjem u svojoj sobi.

1. Pozdrav, ja sam dječak Jakov.
2. Imam 9 godina.
3. Idem u drugi razred osnovne škole.
4. Živim s mamom i tatom u stanu.
5. U stanu imamo hodnik, dnevnu sobu, kuhinju, kupatilo, spavaću sobu i moju sobu.
6. Mama i tata spavaju u spavaćoj sobi, a Jakov spava u svojoj sobi.
7. U mojoj sobi učim, igram se i spavam.
8. Volim biti u mojoj sobi jer imam puno igračaka i osjećam se lijepo u mojoj sobi.
9. U mojoj sobi imam i krevet u kojem sam spavam.
10. Volim spavati u mojem krevetu jer je udoban i imam puno mjesta za okretanje i spavanje.
11. Kada padne mrak i kada se obučem u pidžamu vrijeme je za spavati.
12. Kada padne mrak odlazim leći u svoj krevet.
13. Prvo dođem do kreveta.
14. Nakon toga sjednem i pokrijem se s pokrivačem.
15. Prije nego zaspim mama i tata me pokriju i kažu: „Laku noć, Jakove!“
16. Mama i tata odlaze spavati u spavaću sobu, a Jakov spava u svojoj sobi.
17. Ujutro kada se probudim budem sretan jer znam da ću dobiti nagradu.
18. Moja nagrada ujutro je hot dog na putu do škole.

Socijalna priča implementirana je na način da ju je dječak čitao samostalno uz prisutnost roditelja ili istraživača u opuštenoj atmosferi. Za lakše praćenje pozitivnog utjecaja socijalne priče kreirana je tablica 1. Iz tablice 1. možemo iščitati učestalost čitanja socijalnih priča, buđenje tijekom noći i traženja roditelja te samostalno spavanje u sobi odnosno broj noći tijekom kojih je dječak samostalno spavao u svojoj sobi.

2. Socijalna priča- Obavljanje velike nužde

Socijalna priča „Odlazak na veliku nuždu“ kreirana je kroz 19 rečenica koje prate potrebnu strukturu socijalnih priča. Svaka rečenica popraćena je odgovarajućom slikom koja slikovito prikazuje sadržaj rečenice. U socijalnu priču uključena je nagrada kako bi se dječaka motiviralo za samostalno brisanje stražnjice.

1. Pozdrav, ja sam dječak Jakov.
2. Imam 9 godina.
3. Idem u drugi razred osnovne škole.
4. Kada dođem kući iz škole budem gladan i ručam.
5. Svaki dan nakon ručka malo odmorim.
6. Nakon odmora od ručka idem na wc kakati.
7. Svi ljudi zatvaraju vrata kada idu na wc.
8. Vrata zatvaramo da nas drugi ljudi ne gledaju dok smo na wc-u.
9. Kada moram kakati prvo otkopčam hlače.
10. Zatim spustim hlače i gaće i sjednem na wc školjku i kakam.
11. Jako je važno nakon kakanja obrisati guzu wc papirom.
12. Wc papir nakon brisanja guze bacimo u wc školjku.
13. Guzu brišem sve dok više ne bude smeđih tragova na wc papiru.
14. Kada obrišem guzu, obučem gaće i hlače.
15. Nakon toga pustim vodu.
16. I na kraju operem ruke.
17. Nakon što sam obrišem guzu dobijem 1 zlatnu zvijezdu.
18. Kada skupim 5 zvjezdica dobijem Kinder čokoladu.
19. Svi moji prijatelji iz razreda brišu sami sebi guzu pa tako i ja.

Priča je implementirana na način da ju je dječak samostalno čitao uz prisutnost roditelja ili istraživača u ugodnoj atmosferi. Za lakše praćenje pozitivnog učinka socijalne priče kreirana je tablica 2. Iz tablice 2. možemo iščitati učestalost čitanja socijalnih priča, učestalost zatvaranje vrata tijekom ulaska u toalet, brisanja guze i samostalno obavljanja velike nužde (brisanje stražnjice, puštanje vode, samostalno oblačenje i pranje ruku nakon obavljanja nužde). Tablicu su popunjavali roditelji tijekom 40 dana.

3. Socijalna priča – Obavljanje kratke nužde

Socijalna priča „Odlazak na kratku nuždu“ kreirana je od 15 rečenica različite strukture s obzirom na potrebnu strukturu socijalnih priča. Ova socijalna priča također, kao i prethodne dvije započinje s dječakovim imenom i dobi. Svaka rečenica popraćena je odgovarajućom slikom kako bi dječak imao bolji uvid u način izvođenja aktivnosti.

1. Pozdrav, ja sam dječak Jakov.

2. Imam 9 godina.
3. Često budem žedan
4. Tada odem u kuhinju popiti vode ili soka.
5. Kada popijem puno tekućine tjera me piškiti.
6. Zato odlazim na wc piškiti.
7. Kada piškim prvo moram podići dasku na wc školjki.
8. Nakon toga prvo moram otkopčati hlače.
9. Zatim moram malo spustit gaće.
10. Izvadim pišu iz gaća.
11. Nakon toga piškim stojeći pridržavajući pišu.
12. Kada sam piškio podignem gaće i hlače i zakopčam ih.
13. Zatim moram pustit vodu.
14. I spustit dasku wc školjke.
15. Na kraju moram oprati ruke.

Socijalna priča implementirana je na način da ju je dječak čitao samostalno uz prisutnost roditelja ili istraživača u opuštenoj atmosferi. Za lakše praćenje pozitivnog ishoda socijalne priče kreirana je tablica 3. Iz tablice 3. možemo iščitati učestalost čitanja socijale priče, spuštanje gaća i hlača tijekom kratke nužde i provođenje svih koraka koji smo istaknuti u socijalnoj priči (podizanje i spuštanje wc daske prije i nakon nužde, spuštanje gaća i hlača, puštanje vode i pranje ruku). Tablicu su popunjavali roditelji tijekom 40 dana.

4. Program desenzitizacije

Proces provođenja programa bilježen je u tablicu 4. koja je podijeljena u 4 kategorije s obzirom na jačinu reakcije koju je dječak pokazao prilikom puštanja glasanja golubova ili prikazivanja videozapisa s golubovima. Jaka reakcija definirana je kao panični strah u kojem dječak pokazuje snažnu reakciju i potrebu za bijegom od izvora zvuka, slaba reakcija definirana je kao pokazivanje straha bez pretjeranih reakcija koje se odnosne na fizičko odmicanje od izvora zvuka ili pojavu stereotipija na zvuk. Mala reakcija definirana je kao neugodno iznenađenje na pojavu zvuka ili videozapisa, ali bez drugih reakcija tijekom slušanja ili gledanja golubova. Zadnja kategorija je ona u kojoj reakcija na glasanje ili videozapis golubova više ne bi trebala postojati. Dječak bi trebao reagirati na golubove kao na „normalnu" pojavu u njegovoj okolini.

4. Rezultati

Na temelju podataka koji su prikupljeni uz pomoć roditelja možemo zaključiti da je vještina, odnosno samostalno spavanje dječaka u svojoj sobi započelo vrlo brzo nakon početka čitanja socijalne priče. Prema podatcima iz tablice 1. iščitavamo da je socijalna priča pročitana kroz 28 seansi od strane roditelja ili istraživača. U tablici 1. Vidimo da je učestalost buđenja tijekom noći bila 11 puta kroz cjelokupno trajanje istraživanja, a traženje roditelja 8 puta tijekom trajanja istraživanja. Iz tablice 1. iščitavamo da je dječak samostalno spavao u svojoj sobi 15 noći tijekom kojih nije tražio roditelje da mu se pridruže u krevetu, ali ponekad je bilo prisutno buđenje dječaka tijekom noći. U kategoriji *samostalno spavanje u sobi* nedostaju nam podatci za pojedine datume o kojima ne možemo donositi zaključke je li razlog dječakovo nesamostalno spavanje u sobi ili nedostatak bilježenja od strane roditelja.

Tablica 1.

DATUM	Pročitana socijalna priča	Buđenje tijekom noći	Traženje roditelja	Samostalno spavanje u sobi
9.5.2018.	+			
10.5.2018.	+			
14.5.2018.	+	+	+	
15.5.2018.	+	+	+	
16.5. 2018.	+	+	+	
17.5. 2018.	+			
18.5. 2018.	+	+		
19.5. 2018.	+	+	+	
20.5. 2018.	+			+
21.5. 2018.	+			
22.5. 2018.	+			+
23.5. 2018.	+			+
24.5. 2018.	+			+
25.5. 2018.				+
26.5.2018.				+
27.5.2018.				+
28.5.2018.	+			+
29.5.2018.	+	+		
31.5.2018.	+	+	+	
1.6.2018.	+			+
2.6.2018.	+			+
3.6.2018.				+
4.6.2018.	+	+	+	
5.6.2018.	+			+
8.6.2018.	+			
10.6.2018.	+			+
11.6.2018.	+			+
14.6. 2018.	+			+
15.6. 2018.	+	+	+	

16.6. 2018.	+			
18.6. 2018.	+	+		
19.6.2018.	+	+	+	

Nakon uvida u tablicu 2. možemo zaključiti da je socijalna priča čitana kroz 28 seansi. U području *brisanje stražnjice* možemo iščitati da 11 puta dječak samostalno obrisao stražnjicu. Potrebno je istaknuti da prazna polja u području *brisanje stražnjice* za pojedine datume ne predstavljaju izostanak brisanja stražnjice, već dječak nije obavljao veliku nuždu tijekom tog dana. Dok odgovor +/- možemo definirati kao djelomično uspješnu aktivnost, odnosno dječak je obrisao stražnjicu, ali je za dovršavanje aktivnosti trebao podršku roditelja. Potrebno je istaknuti da *brisanje stražnjice* je u priči bilo definirano kao brisati stražnjicu sve dok više nema smeđih tragova na papiru, stoga u kategoriji +/- dječak bi obrisao stražnjicu, ali na papiru bi još bilo smeđih tragova te je tada zatražio roditelja za podršku. U području *brisanje stražnjice* imamo dva negativna ishoda odnosno dva – kojima su označeni datumi tijekom kojih je dječak imao probavnih problema i tada su roditelji obrisali stražnjicu. U *području samostalno obavljanje velike nužde* imamo rezultate o 8 pozitivnih ishoda što ne smatramo negativnim ishodom socijalne priče jer je primarni cilj samostalno brisanje stražnjice, dok ostali koraci u obavljanju velike nužde su ponekad trebali biti dodatno istaknuti od strane roditelja. Samostalno brisanje stražnjice bilo je roditeljima prioritet prilikom tretmana socijalnim pričama stoga možemo istaknuti pozitivan ishod socijalne priče.

Tablica 2.

DATUM	Pročitana socijalna priča	Brisanje stražnjice	Samostalno obavljanje velike nužde
9.5.2018.	+	+	
10.5.2018.	+	-	
12.5.2018.	+	+/-	
14.5.2018.	+	+/-	
16.5. 2018.	+	+	
18.5. 2018.	+	+	
19.5. 2018.	+	+	+
21.5. 2018.	+		
22.5. 2018.	+		
23.5. 2018.	+	+	+
24.5. 2018.	+		
25.5. 2018.	+	-	
26.5.2018.	+	+	+
28.5.2018.	+		
29.5.2018.	+		
31.5.2018.	+	+/-	

1.6.2018.	+	+	+
2.6.2018.	+	+/-	
4.6.2018.	+	+/-	
6.6.2018.	+	+	+
8.6.2018.	+	+/-	
10.6.2018.	+	+/-	
11.6.2018.	+	+	+
12.6.2018.	+	+	+
15.6.2018.	+	+/-	
16.6.2018.	+		
17.6.2018.	+	+	+
19.6.2018.	+	+/-	

Na temelju uvida u tablicu 3. možemo zaključiti da je učestalost čitanja bila dosta velika, odnosno tretman socijalne priče proveo se kroz 29 seansi. Područje *spuštanje gaća i hlača tijekom kratke nužde* imalo je 12 pozitivnih ishoda tijekom provođenja istraživanja, no ne možemo zaključiti o razlozima slabijeg pozitivnog ishoda zbog nemogućnosti uvida u dječakovo obavljanje kratke nužde od strane roditelja zbog zatvorenih vrata toaleta. U području *podizanje i spuštanje wc daske prije i nakon nužde, spuštanje gaća i hlača, puštanje vode i pranje ruku* imamo 2 pozitivna ishoda te nedovoljan broj informacija o uzroku slabijeg pozitivnog ishoda. Dječak je u području *podizanje i spuštanje wc daske prije i nakon nužde, spuštanje gaća i hlača, puštanje vode i pranje ruku* vrlo često podigao dasku wc školjka, ali spuštanje bi bilo izostavljeno, također dječak je gotovo uvijek nakon obavljanja nužde prao ruke i pustio vodu iz toga nam proizlazi zaključak da je potrebno istaknuti važnost spuštanja wc daske nakon obavljanja kratke nužde i raditi na pravilnom spuštanju gaća i hlača tijekom obavljanja kratke nužde.

Tablica 3.

DATUM	Pročitana socijalna priča	Spuštanje gaća i hlača tijekom kratke nužde	Podizanje i spuštanje wc daske prije i nakon nužde, spuštanje gaća i hlača, puštanje vode i pranje ruku
9.5.2018.	+		
11.5.2018.	+		
12.5.2018.	+		
16.5. 2018.	+		
18.5. 2018.	+		
20.5. 2018.	+	+	
21.5. 2018.	+		
22.5. 2018.	+		
23.5. 2018.	+	+	

24.5. 2018.	+	+	
25.5. 2018.	+	+	
27.5.2018.	+		
28.5.2018.	+		
30.5.2018.	+		
31.5.2018.	+	+	
1.6.2018.	+	+	
3.6.2018.	+		
4.6.2018.	+		+
5.6.2018.	+	+	
6.6.2018.	+		+
8.6.2018.	+	+	
10.6.2018.	+	+	
11.6.2018.	+		
12.6.2018.	+		
14.6.2018.	+	+	
15.6.2018.	+	+	
16.6.2018.	+		
17.6.2018.	+		
18.6.2018.		+	
19.6.2018.	+		

Na temelju uvida u tablicu 4. možemo zaključiti da je proces desenzitizacije imao pozitivne učinke na smanjivanje fobije od golubova. Tijekom prvog termina dječak pokazuje snažnu reakciju te zahtijeva isključivanje nakon nekoliko sekundi glasanja golubova. Tijekom drugog termina i puštanja istog audiozapisa s glasanjem golubova dječak pokazuje snažnu reakciju, ali tijekom ovog puta audiozapis pušten je u cijelosti. Nakon čega dječak dobiva nagradu koja je bila korištenje mobitela. Tijekom trećeg termina dječak pokazuje strah na audiozapis glasanja golubova, ali puno slabija reakcija od prethodna dva puta, te mu je audiozapis pušten dva puta za redom. Tijekom sljedećeg termina dječaku je u dva vremenski različita termina pušten audiozapis glasanja golubova. Tijekom prvog puštanja audiozapisa dječak je pokazao neugodno iznenađenje i uputio je pogled prema izvoru zvuka, ali nastavio je aktivnost kojom se bavio (igranje igrice na mobitelu), a tijekom drugog vremenskog razdoblja tijekom istog dana (vremenska razlika u 2h) dječak ne pokazuje reakciju na audiozapis, uputio je samo pogled prema izvoru zvuka koji se nalazio na udaljenosti od 50 cm od dječaka i nastavio dalje sa započetom aktivnosti. Tijekom sljedećeg termina dječaku je pušten videozapis s golubovima. Dječak tijekom videozapisa pokazuje reakciju, odnosno fobiju i fizički se odmiče od videozapisa i traži zaustavljanje nakon nekoliko sekundi videozapisa. Tijekom sljedećeg termina zbog prethodno snažne reakcije dječaku je ponovo pušten audiozapis i dječak ne pokazuje reakciju tijekom glasanja golubova. U zadnjem terminu provođenja

dječaku je prvo pušten audiozapis na koji nije pokazao reakciju, te nakon nekoliko minuta prikazuje mu se videozapis s golubovima gdje dječak pokazuje neugodnu reakciju, čak i malo strah, ali gleda videozapis u cijelosti.

Tijekom istraživanja iz razgovora s majkom dječaka dobiva se uvid u nove informacije, a to je reakcija dječaka u okolini. Na putu od škole do kuće dječak pokazuje značajno manju reakciju na golubove prema informacijama od majke. Dječak više ne prelazi cestu kada vidi golubove, ne pokazuje panični strah već može proći pokraj golubova s manjom dozom stresa i straha.

Tablica 4.

Datum	Jaka reakcija	Slabija reakcija	Mala reakcija	Nema reakcije
16.5.2018.	+zvuk			
18.5.2018.	+zvuk			
28.5.2018.		+zvuk		
29.5.2018.			+zvuk	+zvuk
4.6.2018.	+video			
8.6.2018.				+ zvuk
21.6.2018.			+video	+zvuk

Na temelju podataka i termina vidimo da kroz nekontinuiranost provođenja i u nekontroliranim uvjetima istraživanje ima pozitivan ishod. Nakon treće termina provođenja programa desenzitizacije kod dječaka su bile vidljive razlike u reakciji na glasanje golubova u audiozapisu te značajno poboljšanje dogodilo se i reakciji na videozapis s golubovima. Iz navedenih informacija možemo zaključiti da program desenzitizacije ima pozitivan ishod, no ipak potrebno je daljnje istraživanje kako bismo ugasili fobiju od golubova kod dječaka.

5. Rasprava i zaključak

U ovom radu prikazani su rezultati provedenog istraživanja na temu poticanja ključnih vještina u dječaka s poremećajem iz spektra autizma. Cilj ovog istraživanja bio je provjeriti učinkovitost socijalnih priča u usvajanju poželjnih ponašanja te učinkovitost procesa desenzitizacije. Kod odabira ciljanih ponašanja bilo je važno usmjeriti se na normalizaciju, odnosno odabrati ona ponašanja koja su u skladu s dobi, potreba dječaka i obitelji. Cilj istraživanja proizašao je iz inicijalno prikupljenih podataka i razgovora s roditeljima da bi za funkcioniranje dječaka i cjelokupne obitelji u svakodnevnom životu bilo potrebno raditi na vještinama samostalnog spavanja u sobi, brisanja stražnjice nakon velike nužde i pravilan način obavljanja kratke nužde, također nakon dobivanja uvida u fobiju dječaka bilo je potrebno kreirati program koji bi dječaku omogućio sudjelovanje u okolini. Potreba za programom desenzitizacije uočena je nakon opservacije u okolini dječaka odnosno tijekom šetnje od škole do obiteljskog doma.

Rezultati istraživanja govore o uspješnosti odabrane intervencije u radu s dječakom s poremećajem iz PSA. Socijalne priče uspješno su implementirane tijekom 40 dana provođenja istraživanja te su pokazale pozitivne ishodne nekoliko dana nakon početka provođenja istraživanja. Prilikom pregledanih rezultata možemo zaključiti da je proces desenzitizacije imao pozitivne ishode kod smanjivanja fobija kod djece s PSA. Tijekom istraživanja dječak nije u potpunosti uklonio fobiju, ali smanjila se anksiozna reakcija koju je dječak doživljavao. Možemo zaključiti da je korištenje različitih intervencija imalo pozitivne ishode za dječaka te ponekad korištenje različitih intervencija za usvajanje ključnih vještina može doprinijeti kvaliteti usvajanja pojedinih ponašanja ili vještina koje, iako ne utječu jedna na drugu njihovo usvajanje može imati pozitivne učinke u kvaliteti života pojedinca pa tako i njegove obitelji.

U budućem radu trebalo bi se raditi na održavanju usvojenih ključnih vještina te održavati motivaciju dječaka za korištenjem novih vještina. U budućem poučavanju novih vještina i daljnjem uklanjaju fobija trebamo primjenjivati koncept normalizacije, što znači da ćemo dječaka poučavati vještinama koje su u skladu s njegovom dobi, koje će dječaku omogućiti nova iskustva i pristup novim okolinama. Prilikom budućeg rada trebali bi dječaku otvoriti „vrata u novi svijet“ okolina i aktivnosti u koje je moguće uključiti se nakon uklanjanja fobije od golubova.

6. Literatura

Adeniyi-Bello, Olayinka.M. (2012). Use of Social Stories as a Behavioral Intervention for Children with Autism. Research Papers, Paper 258. http://opensiuc.lib.siu.edu/gs_rp/258/?utm_source=opensiuc.lib.siu.edu%2Fgs_rp%2F258&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages

Bašić B., Bohaček A.M., Ivšac Pavliša J., Popčević K., Šimleša S.,(2016). Znanstveno utemeljene intervencije kod poremećaja iz spektra autizma. Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, Vol 52, br.1, str. 100-113

Beaudet-Dommer K., Derby KM, Weber K, McLaughlin TF, Barretto A. (2016). International Journal of Academic Research and Development, vol. 1, br. 4, str. 30-35

Bosch S., Fuqua W. (2001). Behavioral cusps: A model for selecting target behaviors. Journal of appliel behavior analysis, vol. 34, br. 1, str. 123-125

Bujas Petković Z., Frey Škrinjar J., Hranilović D., Stošić J. (2010). Poremećaji autističnog spektra. Zagreb: Školska knjiga.

Carter M., Reynhout G., (2006). Social Stories for Children with Disabilities. Journal of Autisam and Developmental Disorders, Vol. 36, br. 4, str. 445-469

Cepanec M., Šimleša S., Stošić J. (2015). Rana dijagnostika poremećaja iz autističnog spektra- teorije, istraživanja, praksa. Klinička psihologija 8, br. 2, str. 203-224

Cooper, J.O., Heron, T.E., Heward, W.L. (2014). Applied Behevior Analysis.Pearson Education Limited: Essex, UK.

Doss A., (2013): Social Story Intervention for Children with Autism to Decrease Challenging Behaviors during Homework. University at Albany, State University of New York

Frey Škrinjar J., Jančec M., Šimleša S. (2016). Poticanje socijalne interakcije putem socijalnih priča u dječaka s poremećajem iz spektra autizma. Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, Vol. 52, br.1, str. 87-99

Foster J.L. (2015). A Review of the Effectivness of Social Stories Among Children and Adolescents with Autism Spectrum Disorders. Social Stories Effectivness, University of New York at Plattsburgh

Gerald D., Wilson T. (1973). Behaviour Therapy, vol 4., br. 1, str. 1-21

Gray, C., Garand, J. D. (1993). Social Stories: Improving responses of students with autism with accurate social information. Focus on Autistic Behavior, 8 (1), 1-10

Howenstine R. (2006). Systematic Desensitization of Phobias in Individuals with Developmental Disabilities. NADD, vol. 9, br. 3.

Hutchins T.L., Prelock P.A. (2012). The social validity of Social Stories for supporting the behavioral and communicative functioning of children with autism spectrum disorder. International Journal of Speech-Language Pathology, 15(4), str. 383-395

Ivšac, Pavliša, J. (2008): Atipični komunikacijski razvoj i socioadaptivno funkcioniranje u ranoj dobi. Društvena istraživanja, 19 (1-2), str. 279-303

Jakobović M. (2017). Socijalne priče u radu s učenicima s poremećajem iz spektra autizma. Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja, Vol. XIII, br.1, str. 161-166

Koegel R., Rusoo D., Rincover A. (1977). Assessing and training teachers in the generalized use of behavior modification with autistic children. Journal of applied behaviour analysis, vol. 10, br. 2, str. 197-205

Poučavanje učenika s autizmom: školski priručnik. Zagreb (2008). Agencija za odgoj i obrazovanje

Ricciardi J., Luiselli J., Camare M. (2006). Shapinh approach responses as intervention fore specific phobia in child with autism. Journal of applied behaviour analysis, br. 4,str. 445-448

Rosales-Ruiz J., Bear D. (1997). Behaviour cusps: Adevelopmental and pragmatic concept for behavior analysis. Journal of applied behavior analysis, vol. 30, br. 3, str. 533-544

Tyner S, Brewer A, Helman M, Leon Y., Pitchard J., Schlund M. (2016). Behaviour Analysis Practice, br. 9, str. 54-57

Washburn M. (2006). Using social stories to teach on-task behavior and participation skill children on the autism spectrum. Using social stories to teach. Thesis, Rochester Institute od Technology

Watts K.S., M.A., B.C.B.A. (2008). The Effectivnes of a Social Story Intervention in Decreasing Disruptive Behaviour in Autistic Children. Dissertation, The Ohio State University